

Grounds for rational versions of budget finance of defense

Enkhchimeg Dolgorsuren¹

Doctor (Ph.D), Professor, Research and Development Specialist,
Mongolian National Defense University, Ulaanbaatar, Mongolia
enkhchimeg4494@gmail.com, ORCID:0009-0004-0960-7308

Erdenetuya Ganbaatar²

Head of Finance Department,
Mongolian National Defense University, Ulaanbaatar, Mongolia
erkaganaa83@gmail.com

Battsengel Lkhundev³

Doctor (Sc.D), Professor, lecturer
Mongolian National Defense University, Ulaanbaatar, Mongolia
l_battsengel@yahoo.com

Galbadrakh Ganbat⁴

Director of the Border Guard School,
University of Internal Affairs, Ulaanbaatar, Mongolia
galbadrakh.gan.@uia.gov.mn

ARTICLE INFO:

RECEIVED: 06 October 2025
ACCEPTED: 15 December 2025
PUBLISHED: 15 January 2026

LICENSE:

Creative Commons
CC-BY 4.0

COPYRIGHT:

© 2026. The author(s)
This publication is an
open-access article.

CORRESPONDING AUTHOR:

Enkhchimeg Dolgorsuren

ABSTRACT:

This article examines the suitable options for financing the defense budget, the budget classification methodology, and an optimal financial allocation methodology from a systems perspective. In the current era of increasing globalization, new conditions in international relations, and increasing regional security risks, the need for rational planning of defense policy and expenditure structures is increasing.

In this research, the importance of four main principles of top priority, developing versions, ensuring balance, and goal program planning is determined. An algorithm to classify defense budgets using a systematic methodology is developed and compared to international experience, and possible solutions to adopt in Mongolia are presented. The quantitative analysis on the economic influence of military spending using "Multivariate Linear Regression", "Arch", and

TYJXYYP YT: Budget, finance, budget, classification, goal program, economic security

Var" models based on statistical data from 1997-2024 revealed that the correlation between military spending and economic growth is weak. However, it is concluded that increasing defense spending is strategically important for strengthening security capabilities and stability in the long term. This research concluded that the minimum level of defense spending as a share of GDP in the medium term should be 0.73%-1.25%, the maximum level should be 0.85%-1.53%, and in the long term, it is necessary to increase it to 2% at the policy level. Therefore, the article highlights the effectiveness of the adoption of a goal-based and program-based financing system in military budget planning, allocating resources rationally, and increasing financial transparency.

I. INTRODUCTION

As the world becomes increasingly globalized and national interests and independence of countries are valued, attitudes toward security issues diversify, and support for agreements and cooperation has become crucial for ensuring public security. In the era of increasing interdependence, security has become a concept of interdependence, and only active and constructive cooperation can ensure mutual security. The relationship between countries is increasingly based on friendly trust, and economic cooperation and interdependence have become important factors in international relations, which have a strong impact on the security of a country. The state of international relations is influenced by the realities of globalization, the leading position of the United States in the world, the Iraq issue, the Korean Peninsula, global issues across nations, the prospect of changes in regional development relations, ethnic conflicts, territorial disputes, democracy, and peaceful and stable development.

Security and defense issues that need to be resolved through joint efforts, such as stopping the pursuit of nuclear weapons and armaments, arms control, establishing a missile defense system, local wars and armed conflicts, the proliferation of weapons of mass destruction, the threat of terrorism, the use of military force in international relations, military-political alliances, and the growth of countries' defense budgets still exist in the relations between countries¹.

I. MAIN BODY

It is believed that there are three possible options to support the overall military construction and the construction of the armed forces in peacetime economically.

¹ "New attitude of policy and action in defense" Presentation Boldbaatar Z. 2016 P89

Normal condition: A state in which the economy is stable, develops at a certain pace, and finances its armed forces within the generally accepted limits of domestic and international practice. In recent years, such a situation has been observed in countries such as the United States, Russia, China, France, Great Britain, and Germany, whose GDP has been growing steadily by 2.5%-5% annually, and military spending accounts for 2%-4% of GDP.

Stable constraint conditions: A characteristic situation observed during the period of economic growth after a deep crisis, when it is generally possible to foresee such limitations and develop and implement appropriate programs and plans for military development. *Strict restriction conditions:* The possibility of implementing planned measures for military development is limited. In the economically unstable condition, there is a tendency to reduce the defense budget, and as a first step, there is a need to reallocate financial resources within the defense budget for their intended purpose.

At all stages of the development and approval of the defense budget, it is necessary to seek the most optimal distribution of limited funding for the objectives and priorities of military development. In modern conditions, the methodological basis for developing the defense budget is formed by the following principles:

- ✓ The principle to determine priorities: It is mandatory to determine the priorities for military development in the context of economic strict restrictions.

- ✓ The principle of versions: implies the development of budget order versions for the military development in the context of limited funding and presentation to the government. The principle of versions is significant in seeking ways to minimize costs when the defense's comprehensive actions are determined within scope and budget. This goal can be achieved by clarifying and coordinating the quantity, quality, direction and scope of financial expenditures for weapons and personnel.

- ✓ The principle of balance: implies the harmonious development of the triangular pyramid of military means: battle, management and supply.

- ✓ The principle of goal-program planning allows for a close solution of the goals and objectives of the country's military structure and resources.

- ✓ The principle of consistency is the rational allocation of new finance, taking into account the actual military expenditures of previous years, priorities, and the work that has been done.

- ✓ The principle of the direct financing plan: involves analyzing the total cost of the “existence” cycle of weapons and military equipment at the design stage.

- ✓ The principle of openness arises from the necessity to analyze and control military expenditure by various structures within the

- ✓ country, including the legislative, executive, and public organizations, as well as international organizations (such as the UN). The reason for the emergence of this principle is the necessity to limit the pursuit of military training and armaments by countries and to increase public attention to military expenditure, which is a non-productive expense financed by taxpayers.

It is crucial to improve the method of assessing the amount of military finance based on a systems approach. *Therefore, the solution to develop or improve the budget item classification using a systems approach is schematically explained as follows.*

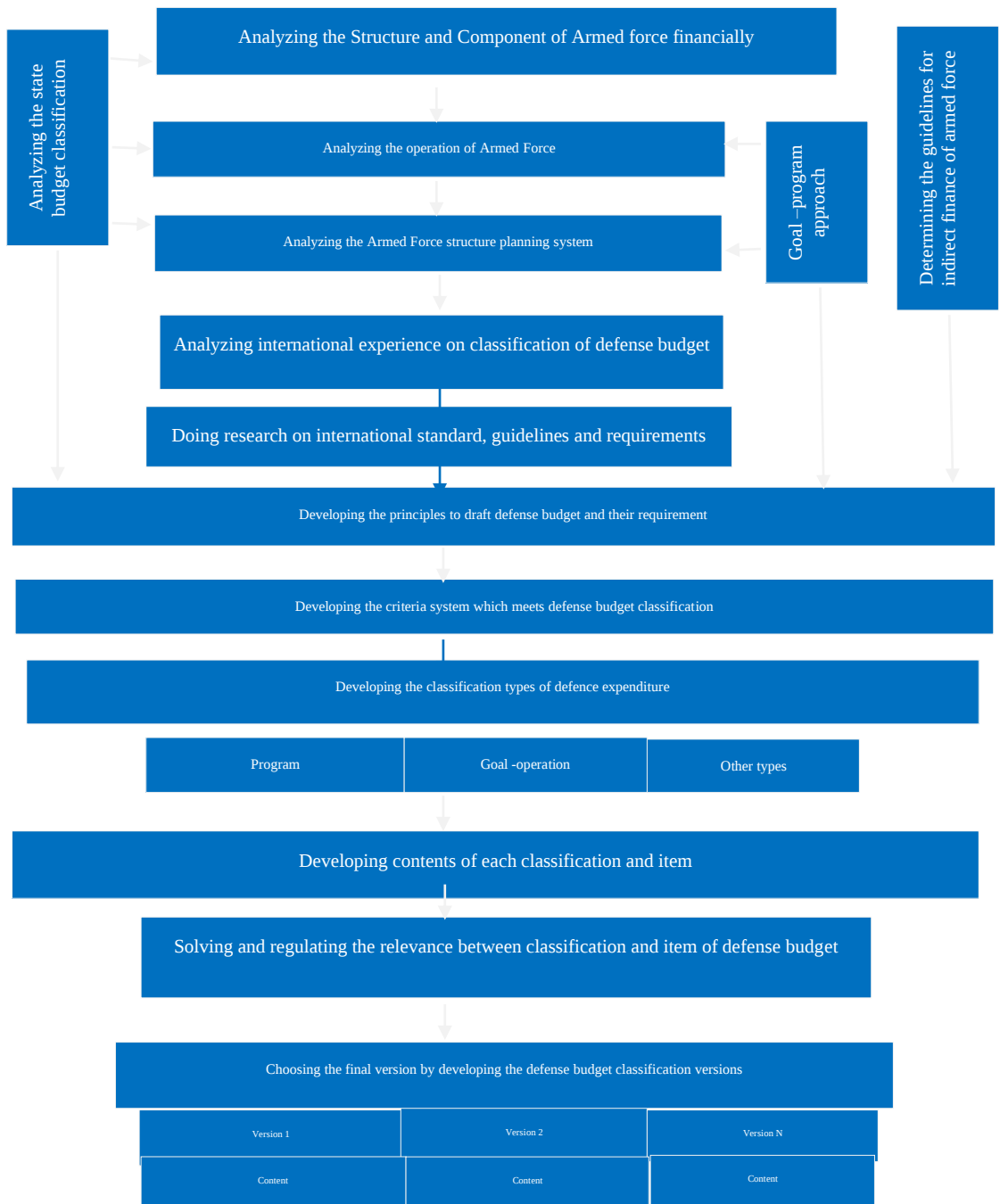

Image 1.1. An algorithm to develop a Defense budget classification ²

Recent years, it has become necessary for every country to ensure national economy security, fundamental changes in the geostrategic, military-political, socio-economic and demographic situation, ground the goals of changes in the economic

² "Issues of defense budgeted developing methodology" Namsrai T., Nanjid D. 2016 P55

potential, role, position, type and composition of the armed forces and apply a new approach to assess the budget expenditures associated with maintaining their mobilization readiness and the development of the armed forces at the appropriate level as well.

Military reform is a component of the country's comprehensive transformation and is a complex social phenomenon that includes economic, political, social, legal and military changes. Therefore, ensuring internal stability is the task of "social security" and "economic security". The components of economic and social security are closely interconnected, and the theoretical grounds for the development of our society haven't been fully developed, but researchers and economists believe that only when such a comprehensive theoretical and policy grounds for development are created, will it be possible to develop a clear and long-term concept of economic security.

The classification of budget expenditures allows for the improvement of the grounds for decisions on the allocation of expenditures by function, control over their use for the intended purpose, as well as for the comparative analysis of the volume and structure of military expenditures, and plays a significant role in the overall system of budget financing, and allows for the improvement of the scientific grounds for the classification of military expenditures and their compliance with practical needs.

Changes and new trends in the defense of countries around the world are redefining the role and place of the defense sector in a civil, democratic, and humane society.

The formation of a comprehensive system that closely integrates the development of military construction with goals, objectives, deadlines, performers, resources, and allocated financial resources contributes to the implementation of planned measures and the effective use of budgeted financial resources. It can be considered more effective to use budgeted financial resources using the Russian "goal-program-planning" method, as this program creates a prerequisite for a comprehensive determination of the needs of the country's "forces" structures, optimizing the structure and number of personnel, eliminating the negative consequences of excessive stages, duplication of tasks, and extravagance. The advantage of this program is that it can provide support to the military and create defense capabilities at the appropriate level. *To improve the defense budget drafting process*, it is clear that, first, it is necessary to switch to the use of a system of interconnected financial indicators: "expenditure", "financing", "tasks and objectives", which contain multifaceted complexities in the development, approval and implementation of the military budget; second, it is necessary to legalize the purpose of the military budget; third, it is necessary to improve the issues of reporting, accounting, orders of weapons and equipment and the price structure of military products; fourth, it is necessary to create a new mechanism for managing military-economic activities in market conditions; fifth, it is necessary to constantly monitor the military budget spending by civil administration and society.

The goal program approach to budget planning is explained in the following diagram³:

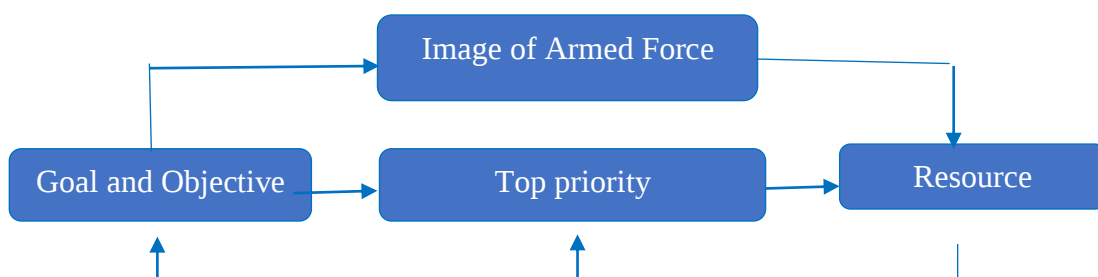

Image 1.2. Goal program approach to budget planning diagram

The goal program approach to budget planning includes three closely related stages: first, determining the prospects for the development of the armed forces, second, developing a medium-term program that comprehensively considers measures to achieve the set goals, and third, drafting the defense budget.

Goal program planning is developed along with determining the sources and amounts of financing. In the context of limited financial and economic opportunities of the country, each goal program is carried out at the following levels of financing: First, current military operations costs; Second, the use of battle training equipment; and Third, the development of weapons, military equipment, and military infrastructure. It is important to finance in accordance with the goals and top priorities defined in the program.

The use of the goal-program-planning method in planning the development of military forces' structure provides the following advantages:

1. The lack of close coordination between traditional planning for the development of the armed forces and the drafting of the annual defense budget will be eliminated, and the defense budget planning, programming, and drafting process will have an integrated system.

2. A program that is sufficiently resourced and realistically implemented, taking into account the financial and economic capabilities of the country, will be implemented.

3. The current and future needs of the armed forces will be determined accurately and reasonably, the costs within each program will be assessed, and the total costs with the expected results will be compared.

4. Multiple options for achieving the set military goals will be developed and compared, and the option that can optimally solve the problem of distributing limited defense budget funds for each program will be selected.

³ "Issues of defense budgeted developing methodology" Namsrai T., Nanjid D. 2016 P121

5. The defense budget with military programs, programs with defense planning and the size of the armed forces, their military missions, and military missions with the national interests, political goals, and plans of the country will be aligned;

6. The size and structure of the annual defense budget will be formulated realistically.

Thus, the goal-program planning approach allows for the development of the military and armed forces, not limited only to the budget of the following year, but based on the developed long-term program, to formulate a long-term financing plan for the development of the military and armed forces scientifically. A new approach to assess defense spending has emerged in the improvement of the defense budget financing system. For example, considering the grounds for decisions based on the results of military-economic analysis in multiple version, evaluating the proposed versions according to the "results-costs-implementation" criteria, focusing material and financial resources on improving military operational capabilities to the highest level, setting realistic investment limits, maximizing the use of military technical operational resources and opportunities for improvement, improving the pricing system, and making the expenditure of material and financial resources transparent.

I. RESEARCH PART

It is proposed to adhere to the principle of combining budgetary and extra-budgetary financing rationally in any country's military construction.

The long-term financing situation of military expenditure compared to other countries is as follows. Research shows that our country's military expenditure is lower than the countries below the average. Therefore, in today's era of expanding global defense policies and development approach, the demand to increase military expenditure arises to have the ability to defend ourselves at least. Therefore, in the medium term, if not the long term, we should implement (not pursue) a policy of increasing military expenditure at the level of 2% as reflected in the defense policy document.

In many countries of the world, updates of the armed forces are taking place under conditions of strict financial restrictions. In this era, when each country is desperately searching for its own domestic resources, there is a need to conduct military-economic analysis, including the use of quantitative methods.

Let's consider the differential productivity in the defense economy and the external effects of the sector using the equation expressed in the "Feder-Ram" model as follows:

$$\dot{Y} = \beta_1 \cdot \frac{I}{Y} + \beta_2 \dot{L} + \beta_3 \dot{M}^{\frac{M}{Y}} + \beta_3 \dot{M} + \mu, \quad (1.1.)$$

$$y = \alpha_0 + \alpha_1 \ln l + \alpha_2 \ln K + \alpha_3 \ln M + \mu, \quad \alpha_1, \alpha_2, \alpha_3 > 0 \quad (1.2.)$$

Based on Feder's model, Ando studied the relevance between defense and economic growth in 2009. He estimated the following multivariate linear regression equation based on empirical research from 1995 to 2003 for 109 countries, assuming two sectors.

$$GDP \int (EX, IMP, INV, ME)$$

GDP – Gross Domestic Product
EX – Total Export;
IMP – Total Import;
INV – Total domestic investment;
ME – Military expenditure.

The strong relationship between social policy and economic growth was confirmed by macroeconomic and financial indicator variables. Here, it was concluded that economic growth affects defense expenditure, and defense expenditure does not affect the economy.

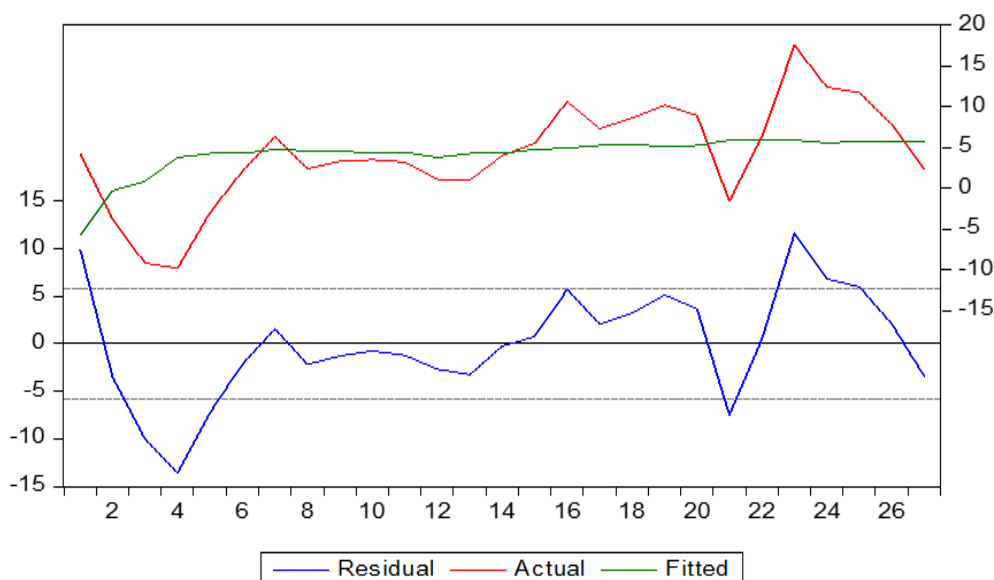
Then, our calculation using simple linear regression shows that economic growth and military expenditure were not related in the long term (1997-2024) for our country. In other words, they did not affect each other. This is evidenced by the results of the following calculations:

Table 1.1

Dependent Variable: RGDPG/g / g /				
Method: Least Squares				
Date: 08/11/25 Time: 21:17				
Sample: 1 28	g cm			
Included observations: 28				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	7.190705	1.816169	3.959271	0.0006
M	-1.631507	0.772081	-2.113129	0.0447
R-squared	0.151545	Mean dependent var		4.181481
Adjusted R-squared	0.117607	S.D. dependent var		6.235077
S.E. of regression	5.856969	Akaike info criterion		6.444329
Sum squared resid	857.6022	Schwarz criterion		6.540317
Log likelihood	-84.99844	Hannan-Quinn criterion.		6.472871
F-statistic	4.465315	Durbin-Watson stat		0.894375
Prob(F-statistic)	0.044745			

Source: Researcher’s calculation

Image 1.3. Outline of equation result

Source: Researcher's calculation

Apart from this, according to the Least Squares (LS) method, for the period 1997-2024, when the military expenditure share in budget expenditure (GM) and the military expenditure share in GDP (M) are increased by one percentage point, real GDP growth (G or RG DPG) decreases by 2.14% and -0.49%, respectively. Here, as can be seen from the residual graph, there is a slight possibility that the error expression is homoscedastic or has equal variance. Although the increase in the error expression is occasionally observed over time, it is considered that most of the time, there is no heteroscedasticity problem. Therefore, the classic condition of linear regression, which is that the variances are equal, is not violated. However, when tested with the "Unit Root" test, the negative impact of defense expenditure on economic growth is weakened. This also proves that the relationship between the two is weak.

The positive aspect of the ES (Economic Security) estimated by the "VAR" model is also explained by the fact that the impact of budget and financial indicators on economic growth weakens after the second year.

The "Arch" model shows the differential impact of financial variables on positive and negative shocks with specific differences over time. Compared to the linear regression equation, it has the advantage of being less significant and having a smaller standard error.

When evaluating the above linear regression equation using the "Arch" model, when the share of military expenditure in budget expenditures (GM) and the share of military expenditure in GDP (M) are increased by one percentage point, real GDP growth (G or RG DPG) decreases by 1.06% and -1.86%, respectively. However, since the statistical value of the criterion does not exceed the critical value, and the 5% probability value is less than the significance level, defense spending does not have a significant impact on economic growth. In other words, this also confirms our previous

assessment that real GDP growth and military spending are not related. The following table shows the results of the assessment.

Table 1.2.

Dependent Variable:RGDPG / G /				
Method: ML - ARCH (Marquardt) - Normal distribution				
Date: 08/11/25 Time: 02:09				
Sample: 1997 2024				
Included observations: 28				
Convergence achieved after 72 iterations				
Presample variance: backcast (parameter = 0.7)				
GARCH = C(4) + C(5)*RESID(-1)^2 + C(6)*GARCH(-1)				
Variable	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
C	11.51166	2.128043	5.409507	0
GM	-1.063707	1.094133	-0.972192	0.331
M	-1.8634	2.689647	-0.692804	0.4884
	Variance Equation			
C	0.894422	2.697669	0.331554	0.7402
RESID(-1)^2	1.218807	0.676922	1.800514	0.0718
GARCH(-1)	0.259516	0.212484	1.221344	0.222
R-squared	0.403028	Mean dependent var		4.155556
Adjusted R-squared	0.353281	S.D. dependent var		6.128203
S.E. of regression	4.928231	Akaike info criterion		6.235995
Sum squared resid	582.8989	Schwarz criterion		6.523959
Log likelihood	-78.18593	Hannan-Quinn criterion.		6.321622
Durbin-Watson stat	1.096863			

Source: Researcher’s calculation

It is estimated that if the socio-economic situation does not improve in the medium term (2020-2024), the minimum limit of the share of military expenditure in GDP should be 0.73%-1.25%, and the maximum limit should be 0.85%-1.53%.

As a result of analysis of military-economic operation, it is possible to achieve various benefits from the use of resources by changing, firstly, the level of operational organization, including the grounds for the structure and personnel organization of the armed forces, the rationality of the action plan, and the provision of resources at each stage; secondly, the amount of resources, including personnel, weapons, equipment, material means, and financial resources; and thirdly, the amount, quality, structure, organization, and methods of operation, including the tactical and technical indicators of weapons, military equipment, and the level of special training of military specialists.

The defense budget financing norms have an important impact on the ES, as the defense sector is a priority sector for ensuring security. In the current situation of increasing global military expenditure, there is an urgent need to increase Mongolia's defense budget expenditure. For example, the research shows that it is important to increase the share of military expenditure in GDP to 2%-3%, and the share of defense expenditure in budget expenditures to 3%-5%.

II. CONCLUSION

The results of this research confirm that the rational management of defense budget financing should not be based solely on economic growth indicators, but should be implemented in close coordination with long-term strategic policies to ensure national security. Although the analysis-based calculations revealed a statistically weak relationship between military expenditure and economic growth, they show that increasing defense funding is a targeted investment in strengthening security capabilities and a guarantee of economic stability.

It was emphasized that the optimal way to allocate the defense expenditure structure in a context of limited budget availability is through goal-program-grounded planning, assessment of multiple investment options, and decision-making based on cost-benefit criteria. The budget classification algorithm, which was developed in the research, can make the expenditure structure transparent and efficient, and a policy recommendation that the defense budget should be within the range of 0.73%-1.53% of GDP in the medium term and 2% in the long term was made. Therefore, the development of the military and armed forces will be supported by the defense budget financing reform, which is coordinated with planning based on system analysis, responsible financial management, and transparent monitoring mechanisms, and which has a positive impact on the stability of economic security.

REFERENCES

- [1] "New attitude of policy and action in defense" Presentation Boldbaatar Z. 2016, P89.
- [2] "Issues of defense budgeted developing methodology" Namsrai T., Nanjid D. 2016 P121, ISBN 978-99973-992-6-7.

- [3] Ch. Ulaankhuu. "Security Theory and Methodology", 2014, UB, p.22, ISBN 978-99973-43-50-5.
- [4] Bor.J, Chuluunbat. V, "Theories of National Security", UB 2012, p.116. ISBN.978-99962-1-587-2.
- [5] Абалкин.Л "Экономическая безопасность России": угрозы и их отражение, x47
- [6] Mongolia's National Security Concept 2010
- [7] Tungalag.D., "Some Issues in the Theory and Practice of National Economic Security," 2015, pp. 46-48, ISBN 978-99973-956-1-0.
- [8] Robert. L.Mc.Can. (1992). An outline of the American economy. x107.
- [9] Ministry of Defense. (2021). Strategic Plan of the Ministry of Defense /2021-2024/. Ulaanbaatar.
- [10] Ministry of Finance of Mongolia. Sandagdorj, E., Dorjkhand, S., Erdemchimeg, S., Enkhbat, A., Batsukh, T. (2008). State Budgetary Organizations' Forward Planning, Product and Program-Based Budgeting. Handbook. Ulaanbaatar.
- [11] Law on Development Policy and Planning (2015).
- [12] Law on Budget (2011).
- [13] Law on Fiscal Stability (LSS).
- [14] Parliament (2020). Resolution No. 52. "Vision 2050" Mongolia's Long-Term Development Policy.
- [15] Government Action Program (2016-2020, 2020-2024).
- [16] Order No. 7 of the Minister of Finance of the Ministry of Finance (2015) on Program Classification.
- [17] Resolution No. 85 of the Parliament of Mongolia of 2015 based on Mongolia's Defense Policy.
- [18] State Military Organization Development Strategy-2030.

БАТЛАН ХАМГААЛАХ ТӨСВИЙН САНХҮҮЖИЛТИЙН ЗОХИСТОЙ ХУВИЛБАРЫН ҮНДЭСЛЭЛ.

Долгорсүрэн Энхчимэг¹

Доктор (Ph.D), Эрдэм шинжилгээ, инновацын хэлтсийн мэргэжилтэн,
Үндэсний Батлан Хамгаалахын Их Сургууль, Монгол Улс
enkhchimeg4494@gmail.com, ORCID:0009-0004-0960-7308

Ганбаатар Эрдэнэтуяа²

Санхүүгийн хэлтсийн дарга,
Үндэсний Батлан Хамгаалахын Их Сургууль, Монгол Улс
erkaganaa83@gmail.com

Лхүндэвийн Батцэнгэл³

Доктор (Sc.D), профессор, багш
Үндэсний Батлан Хамгаалахын Их Сургууль, Монгол Улс
l_battsengel@yahoo.com

Ганбат Галбадрах⁴

Хилийн албаны сургуулийн захирал, хурандаа
Дотоод хэргийн их сургууль, Монгол Улс
galbadrakh.gan.@uia.gov.mn

Хураангуй: Энэхүү өгүүлэлд батлан хамгаалах салбарын төсвийн санхүүжилтийн зохистой хувилбар, төсвийн ангиллын аргагүй, санхүүгийн оновчтой хуваарилалтын аргачлалыг системийн хандлагын үүднээс шинжилсэн болно. Даяаршлын эрчимжилт, олон улсын харилцааны шинэ нөхцөл байдал, бүс нутгийн аюулгүй байдлын эрсдэл нэмэгдэж буй өнөө үед батлан хамгаалах бодлого, зардлын бүтцийг оновчтой төлөвлөх шаардлага улам нэмэгдэж байна.

Судалгаанд батлан хамгаалах төсвийн хязгаарлагдмал нөхцөлд санхүүжилтийг хуваарилах дөрвөн үндсэн зарчим болох тэргүүлэх чиглэл, хувилбар боловсруулалт, тэнцвэрт байдлыг хангах, зорилгот-хөтөлбөрийн төлөвлөлтийн ач холбогдлыг тодорхойлсон. Системийн аргачлалаар батлан хамгаалах төсвийн ангиллыг боловсронгуй болгох алгоритм боловсруулж, олон улсын туршлагатай харьцуулан Монгол Улсад нэвтрүүлэх боломжит шийдлийг танилцуулсан. Тоон шинжилгээнд “Олон хүчин зүйлийн шугаман регресс”, “Arch”, “Var” загвар ашиглаж 1997-2024 оны статистик мэдээлэлд тулгуурлан цэргийн зардлын эдийн засгийн өсөлтөд үзүүлэх нөлөөг үнэлэхэд хамаарал сул байгаа нь тогтоогдов. Гэхдээ батлан хамгаалах зардлын хэмжээ өсөх нь урт хугацаанд аюулгүй байдлын хүчин чадал, тогтвортой байдлыг бэхжүүлэх стратегийн ач холбогдолтой хэмээн дүгнэж байна.

Судалгаанаас дунд хугацаанд ДНБ-д эзлэх батлан хамгаалах зардлын доод хэмжээ 0.73%-1.25%, дээд хязгаар 0.85%-1.53% байх шаардлагатай, харин урт

хугацаанд бодлогын түвшинд 2%-д хүргэх зайлшгүй хэрэгтэй гэж үзэв. Иймд цэргийн төсвийн төлөвлөлтөд зорилгот-хөтөлбөрт суурилсан санхүүжилтийн тогтолцоог нэвтрүүлж, нөөцийг оновчтой хуваарилан, санхүүгийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх нь үр ашигтай болохыг уг өгүүлэл онцолсон юм.

Түлхүүр үг: Төсөв, санхүүжилт, төсвийн ангилал, зорилтот хөтөлбөр, эдийн засгийн аюулгүй байдал.

I. УДИРТГАЛ

Дэлхий даяаршиж, үндэсний эрх ашиг, улс үндэстний бие даасан байдлыг эрхэмлэхээс гадна, улам бүр нийтлэг болж байгаа аюулгүй байдлын асуудалд хандах хандлага олон талтай болж, яриа хэлэлцээр, хамтын ажиллагааг дэмжих нь бүх нийтийн аюулгүй байдлыг хангахад чухал болоод байна. Харилцан хамаарал улам бүр өсөн нэмэгдэж буй эдүгээ үед аюулгүй байдал гэдэг нь харилцан уялдаатай үзэл баримтлал болж, зөвхөн идэвхитэй бүтээлч хамтын ажиллагаа л харилцан аюулгүй байдлыг баталгаажуулж байна. Улс хоорондын харилцаанд найрсаг итгэлцэлд тулгуурласан байдал улам бүр өргөжиж, эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хамаарал нь олон улсын харилцааны нэг чухал хүчин зүйл болж, тухайн улс орны аюулгүй байдалд хүчтэй нөлөөлөх болов. Олон улсын харилцааны төлөвт даяаршил, дэлхийд тэргүүлэх АНУ-ын байр суурь, Иракийн асуудал, Солонгосын хойг, улс үндэстэн дамжсан глобаль асуудлууд, бүс нутгийн хөгжлийн харьцаанд өөрчлөлт гарах төлөв, үндэстэн ястан хоорондын зөрчил, газар нутгийн маргаан, ардчилал ба энх тайван, тогвортой хөгжил гэсэн бодит нөхцөл байдал нөлөөлсөөр байна. Улс орнуудын харилцаанд цөмийн зэвсэг, зэвсэглэлээр хөөцөлдөхийг таслан зогсоох, зэвсэглэлд хяналт тавих, пуужингийн довтолгооноос хамгаалах систем байгуулах, орон нутгийн дайн, зэвсэгт мөргөлдөөн, үй олноор хөнөөх зэвсгийн тархалт, терроризмын аюул, олон улсын харилцаанд цэргийн хүч хэрэглэх явдал, цэрэг-улс төрийн эвсэл, улс орнуудын батлан хамгаалах төсвийн өсөлт зэрэг аюулгүй байдал, батлан хамгаалахын хамтын хүчин чармайлтаар шийдвэрлэх асуудлууд байсаар л байна⁴.

II. Үндсэн хэсэг

Тайван цагт бүхэлдээ цэргийн байгуулалт, зэвсэгт хүчний байгуулалтыг эдийн засгийн хувьд хангах гурван хувилбар байж болох юм гэж үздэг. Хэвийн нөхцөл : Эдийн засаг тогтвортой байж, тодорхой хурдацтай хөгжиж, улс орны дотоод болон дэлхийн бусад улс орнуудын практикт байгаа нийтээр хүлээн зөвшөөрөхүйц хязгаарлалтын хэм хэмжээний хүрээнд зэвсэгт хүчнээ тогтвортой санхүүжүүлэх байдал юм. Сүүлийн жилүүдэд ийм нөхцөл байдал АНУ, ОХУ, БНХАУ, Франц, Их Британи, Герман зэрэг улс оронд ажиглагдаж, тэдгээрийн ДНБ жил бүр 2.5%-5% -ийн тогтмол өсөлттэй байж, цэргийн зардал ДНБ-ний 2%-4%-ийг эзэлж байна.

⁴ Болдбаатар.З, “Батлан хамгаалахын бодлого, үйл ажиллагааны шинэ хандлага” 2016 он, илтгэл, хх8-9.

Тогтвортой хязгаарлалтын нөхцөл: Гүнзгий хямралын дараах эдийн засгийн өсөлтийн үе шатанд ажиглагддаг онцлог нөхцөл байдал бөгөөд ерөнхийдөө уг хязгаарлалтыг урьдчилан төсөөлж, цэргийн байгуулалтын зохих хөтөлбөр, төлөвлөгөөг боловсруулж хэрэгжүүлэх боломжтой байдаг. Хатуу хязгаарлалтын нөхцөл: Цэргийн байгуулалтыг хөгжүүлэх төлөвлөгөөт арга хэмжээг хэрэгжүүлэх боломж хүндрэлтэй байдаг. Эдийн засаг тогтворгүй байх нөхцөлд батлан хамгаалах төсвийг бууруулах хандлага байдагтай уялдан батлан хамгаалах төсвийн доторх санхүүгийн хөрөнгийг анхдагч хувилбарын хувьд зориулалтаар нь дахин хуваарилах шаардлага гардаг байна. Батлан хамгаалах төсвийг зохиох, батлах, бүх үе шатанд цэргийн байгуулалтын зорилт, тэргүүлэх чиглэлүүдээр хязгаарлагдмал санхүүжилтийг хамгийн оновчтой хуваарилах хувилбарыг эрэлхийлэх хэрэгтэй болдог. Орчин үеийн нөхцөлд батлан хамгаалах төсвийг боловсруулах аргазүйн үндсийг дараах зарчмууд бүрдүүлж байна. Үүнд:

✓ *Тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлох зарчим:* Эдийн засгийн хатуу хязгаарлалтыг баримталж байгаа нөхцөлд цэргийн байгуулалтын тэргүүлэх чиглэлүүдийг заавал ялган тодорхойлох явдлыг агуулдаг.

✓ *Хувилбарын зарчим:* Санхүүжилтийн хязгаарлалттай нөхцөлд цэргийн байгуулалтыг хөгжүүлэх төсвийн захиалгын хувилбаруудыг боловсруулж, төр засгийн удирдлагад танилцуулах явдлыг агуулдаг. Батлан хамгаалах цогц арга хэмжээг цар хүрээ, төсвийн хувьд тогтоосон байхад зардлыг аль болох багасгах арга замыг эрэлхийлэхэд хувилбарын зарчим нэн ач холбогдолтой байдаг бөгөөд зэвсэглэл болон бие бүрэлдэхүүний тоо, чанар, санхүүгийн зардлын чиглэл, хүрээг тодотгон зохицуулах замаар энэ зорилтод хүрэх боломжтой.

✓ *Тэнцвэрт байдлын зарчим:* Байлдааны, удирдлагын, хангалтын гэсэн гурвалжин пирамид хүч хэрэгслийг зохицолт байдлаар хөгжүүлэх явдлыг өөртөө багтаадаг байна.

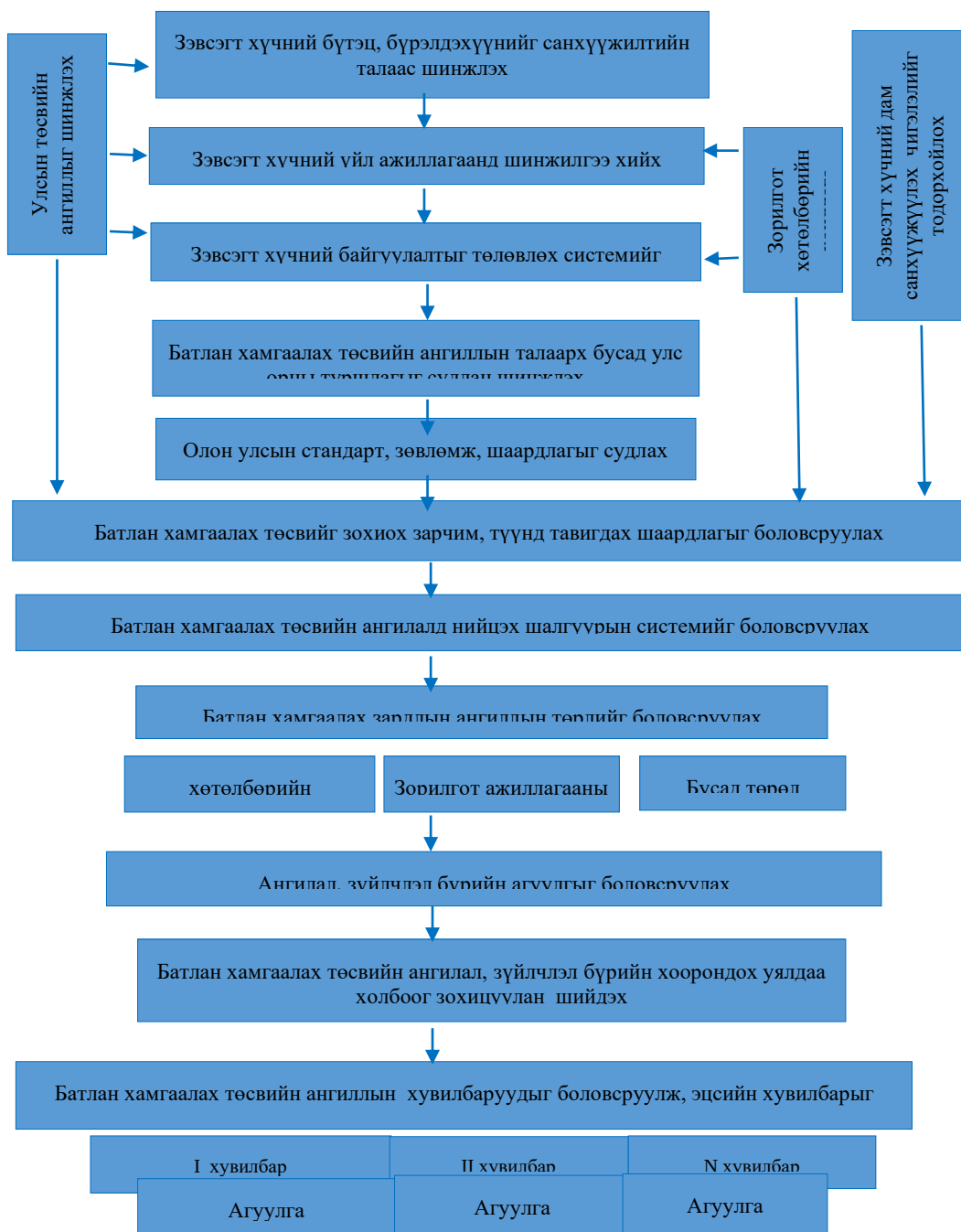
✓ *Зорилгот-хөтөлбөр –төлөвлөлтийн зарчим:* Улс орны хөрөнгө нөөц болон цэргийн байгуулалтын зорилго, зорилтуудыг нягт уялдаатай шийдвэрлэх боломж олгодог.

✓ *Зохицох зарчим:* Өмнөх жилүүдийн цэргийн бодит зардал, тэргүүлэх чиглэл, бий болсон ажлыг харгалзан үзэж шинэ санхүүжилтийг оновчтой хуваарилах явдал юм.

✓ *Шууд санхүүжүүлэх төлөвлөлтийн зарчим:* Зохион бүтээх үе шатанд байгаа зэвсэглэл, цэргийн техникийн “ оршин байх” мөчлөгийн нийт зардлыг шинжлэх явдлыг агуулдаг.

✓ *Нээлттэй байх зарчим:* Энэ зарчим улс орны доторх хууль тогтоох, гүйцэтгэх засаглалын болон олон нийтийн байгууллага зэрэг янз бүрийн бүтцүүд, түүнчлэн олон улсын байгууллагаас (НҮБ зэрэг) цэргийн зардлыг шинжлэх, хянах шаардлагаас урган гардаг. Энэ зарчим бий болсон шалтгаан нь улс орнуудын цэргийн бэлтгэл, зэвсэглэлээр хөөцөлдөхийг хязгаарлах, татвар төлөгчдөөс төвлөрүүлсэн үйлдвэрлэлийн бус зардал болох цэргийн зардлын талаарх олон нийтийн зүгээс анхаарал хандуулах болсонтой холбоотой юм.

Системийн хандлагын үндсэн дээр цэргийн санхүүжилтийн хэмжээг үнэлэх аргыг боловсронгуй болгох шаардлага өндөр байна. Иймд системийн хандлагаар төсвийн зүйлчилсэн ангиллыг боловсруулах буюу боловсронгуй болгох шийдлийн хувилбарыг дараах байдлаар схемчлэн тайлбарлая.

1.1.дүгээр зураг.Батлан хамгаалах төсвийн ангиллыг боловсруулах алгоритм⁵

⁵ Намсрай.Т, Нанжид.Д, “ Батлан хамгаалах төсөв боловсруулах аргазүйн асуудал ”2016 он, х55,

Сүүлийн жилүүдэд геостратеги, цэрэг-улс төр, нийгэм эдийн засаг болон хүн амзүйн нөхцөл байдалд гарсан үндсэн өөрчлөлт улс орон бүрийн ҮЭЗАБ-ыг хангах, эдийн засгийн боломж, зэвсэгт хүчний үүрэг, байр суурь, төрөл цэргийн бүтэц, бүрэлдэхүүний өөрчлөлтийн зорилгыг үндэслэх, түүнчлэн зэвсэгт хүчнийг хөгжүүлэх болон дайчилгааны бэлэн байдлыг зохих түвшинд байлгахтай холбоотой төсвийн зардлыг үнэлэхэд шинэ байдлаар хандах шаардлагатай болжээ.

Цэргийн шинэчлэл нь улс орны цогц өөрчлөлт шинэчлэлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд эдийн засаг, улс төр, нийгэм, эрхзүй, цэргийн зэрэг өөрчлөлтийг багтаасан нийгмийн түвэгтэй үзэгдэл юм. Иймд дотоодын тогтвортой байдлыг хангах нь “нийгмийн хамгаалалтын” болон “эдийн засгийн хамгаалалтын” үүрэг болдог. Эдийн засгийн болон нийгмийн хамгааллын бүрдэл хэсэг нь хоорондоо нягт уялдаа холбоотой бөгөөд манай нийгмийн хөгжлийн онолын үндэслэл одоогоор хараахан бүрэн боловсрогдохгүй байгаа боловч ийм цогц хөгжлийн онолын бодлогын үндэслэлийг бий болгосон үед л ЭЗАБ-ын тодорхой, урт хугацаанд мөрдөгдөх үзэл баримтлалыг боловсруулах бололцоотой юм гэж судлаачид, эдийн засагчид үздэг.

Төсвийн зардлыг ангилах нь чиг үүргээр зардлыг хуваарилах шийдвэрийн үндэслэлийг сайжруулах, зориулалтын дагуу зарцуулж байгаад хяналт тавих, түүнчлэн цэргийн зардлын хэмжээ, бүтцийн хувьд харьцуулан шинжлэх боломж олгож, төсвийн санхүүжилтийн ерөнхий тогтолцоонд ихээхэн үүрэгтэй байдаг бөгөөд цэргийн зардлын ангиллын шинжлэх ухааны үндэслэлийг сайжруулах, практик хэрэгцээнд нийцүүлэх боломж олгодог.

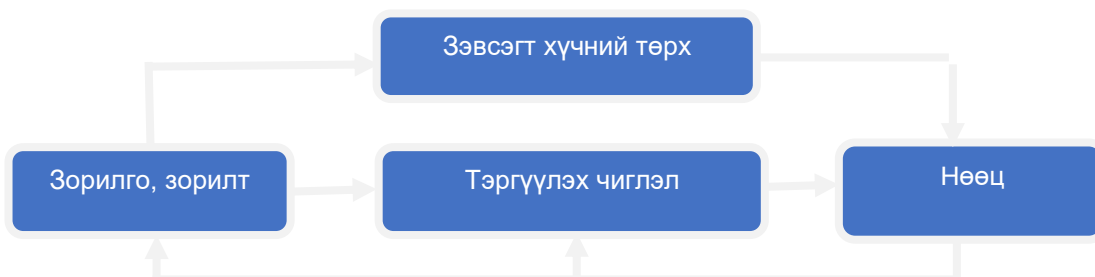
Дэлхийн улсуудын батлан хамгаалахад гарч буй өөрчлөлтүүд, шинэ чиг хандлагууд нь иргэний ардчилсан, хүмүүнлэг нийгэмд батлан хамгаалах салбарын гүйцэтгэх үүрэг, эзлэх байр суурийг шинээр тодотгон тогтоож байна.

III. СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Цэргийн байгуулалтыг хөгжүүлэх асуудлыг зорилго, зорилтууд, хугацаа, гүйцэтгэгч, нөөц, хуваарилсан санхүүгийн хөрөнгөөр бүхэлд нь нягт уялдуулсан цогц тогтолцоог бүрдүүлэх нь төлөвлөсөн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, төсөвлөсөн санхүүгийн хөрөнгийг үр өгөөжтэй ашиглахад нөлөө үзүүлдэг. Төсөвлөсөн санхүүгийн хөрөнгийг үр өгөөжтэй ашиглахад ОХУ-ын “зорилгот-хөтөлбөр-төлөвлөлт”-ийн аргыг хэрэглэх нь илүү үр дүнтэй гэж ойлгогдохоор байгаа юм. Учир нь энэхүү хөтөлбөр нь улс орны “хүчний” бүтцүүдийн хэрэгцээг цогц байдлаар тодорхойлох, бүтэц, бүрэлдэхүүний тоог оновчтой болгох, илүү шат дамжлага, ажил үүргийн давхардал, үрэлгэн байдал зэрэг үйл ажиллагааны сөрөг үр дагаварыг арилгах урьдчилсан нөхцөл бүрдүүлдэг. Энэхүү хөтөлбөрийн давуу тал нь цэрэгт үзүүлэх дэмжлэг, батлан хамгаалах чадавхийг зохих түвшинд бий болгож чаддаг байна. Батлан хамгаалах төсөв зохиох үйл явцыг боловсронгуй болгох зорилгоор нэгд, цэргийн төсвийг боловсруулах, батлах, хэрэгжүүлэх олон

талт түвэгтэй шинжийг агуулсан “зардал”, “санхүүжилт”, “үүрэг зорилт”, гэсэн харилцан уялдаатай санхүүгийн үзүүлэлтийн тогтолцоог хэрэглэхэд шилжих, хоёрт, цэргийн төсвийн зориулалтыг хуульчлан сахих, гуравт, тайлан, бүртгэл тооцоо, зэвсэг, техникийн захиалга, цэргийн бүтээгдэхүүний үнэ бүрдэл зэрэг асуудлыг боловсронгуй болгох, дөрөвт, зах зээлийн нөхцөлд цэрэг-эдийн засгийн үйл ажиллагааг удирдах шинэ механизмыг бий болгох, тавд, иргэний засаглал, нийгмийн зүгээс цэргийн төсвийн зарцуулалтад байнга хяналт тавих шаардлага зүй ёсоор тавигддаг нь ойлгомжтой.

*Төсвийн төлөвлөлтийн зорилгот хөтөлбөрийн хандлагыг дараах бүдүүвчээр тайлбарлая*⁶

1.2. дугаар зураг. Төсвийн төлөвлөлтийн зорилгот хөтөлбөрийн хандлагын бүдүүвч.

Төсвийн төлөвлөлтийн зорилгот хөтөлбөрийн хандлага нь нэгд, зэвсэгт хүчний байгуулалтыг хөгжүүлэх хэтийн төлөвийг тодорхойлох, хоёрт, тавигдсан зорилгод хүрэх арга хэмжээг цогц байдлаар авч үзсэн дунд хугацааны хөтөлбөрийг боловсруулах, гуравт, батлан хамгаалах төсвийг боловсруулах гэсэн хоорондоо нягт уялдаатай дараалсан гурван үе шатыг багтаах болж байна.

Санхүүжилтийн эх үүсвэр, хэмжээг шийдвэрлэхтэй хамт зорилгот хөтөлбөрийн төлөвлөлтийг боловсруулдаг байна. Улс орны санхүү – эдийн засгийн боломж хязгаарлагдмал нөхцөлд зорилгот- хөтөлбөр бүрт нэгд, цэргийн үйл ажиллагааны урсгал зардал, хоёрт, байлдааны бэлтгэлийн хангалтхүч хэрэгслийг хэрэглэх, гуравт, зэвсэглэл, цэргийн техник, цэргийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх гэсэн санхүүжилтийн түвшингээр гүйцэтгэж байгаа байдалтай байна. Тухайн хөтөлбөрт тодорхойлсон зорилго, тэргүүлэх чиглэлийн дагуу санхүүжүүлэхийг чухалчилдаг.

Цэргийн байгуулалтыг хөгжүүлэх төлөвлөлтөд зорилгот- хөтөлбөр-төлөвлөлтийн аргыг хэрэглэснээр олон давуу боломжийг олгодог. Үүнд:

1. Зэвсэгт хүчний байгуулалтын уламжлалт төлөвлөлт болон жил бүрийн батлан хамгаалах төсвийн боловсруулалт хоорондын нягт уялдаагүй байдал арилж, батлан хамгаалах төсвийн төлөвлөлт, хөтөлбөржүүлэлт болон боловсруулалтын явц нэгдмэл тогтолцоотой болох;

⁶ Намсрай.Т, Нанжид.Д, “ Батлан хамгаалах төсөв боловсруулах аргазүйн асуудал ”2016 он, х121, ISBN 978-99973-992-6-7.

2. Улс орны санхүүгийн болон эдийн засгийн боломжийг харгалзан тооцсон нөөцийн хүрэлцээтэй, бодитоор биелэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх;

3. Зэвсэгт хүчний урсгал болон хэтийн хэрэгцээг үнэн зөв үндэслэлтэй тодорхойлж, хөтөлбөр бүрийн хүрээнд өртөг зардлыг үнэлэх, бүхэлд нь өртөг зардлыг хүлээгдэж буй үр дүнтэй нь харьцуулан жиших;

4. Цэргийн тавигдсан зорилгод хүрэх олон хувилбарыг боловсруулан харьцуулан жишиж, батлан хамгаалахын төсвийн хязгаарлагдмал санхүүжилтийг хуваарилах асуудлыг хөтөлбөр тус бүрээр оновчтой шийдвэрлэх боломжтой хувилбарыг сонгох;

5. Батлан хамгаалахын төсвийг цэргийн хөтөлбөрүүдтэй, хөтөлбөрүүдийг батлан хамгаалахын төлөвлөлт болон зэвсэгт хүчний бүтэц, бүрэлдэхүүний хэмжээ, түүнийг цэргийн номлолтой, цэргийн номлолыг улсын үндэсний сонирхол, улс төрийн зорилго, төлөвлөгөөтэй уялдуулах;

6. Жил бүрийн батлан хамгаалах төсвийн хэмжээ, бүтцийн үндэслэлийг бодитоор гаргах зэрэг юм.

Ийнхүү зорилгот –хөтөлбөр төлөвлөлтийн хандлагын үед зөвхөн дараах оны төсвөөр хязгаарлахгүй, боловсруулсан урт хугацааны хөтөлбөрт тулгуурлан цэргийн болон зэвсэгт хүчнийг хөгжүүлэхэд шаардагдах санхүүжилтийн хэтийн төлөвлөгөөг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй зохиох боломж олгодог байна. Батлан хамгаалах төсвийн санхүүжилтийн тогтолцоог боловсронгуй болгоход батлан хамгаалах зардлыг үнэлэхэд шинэ хандлагаар хандах хэрэгцээ шаардлага урган гарсан. Тухайлбал, цэрэг-эдийн засгийн шинжилгээний үр дүнд тулгуурлан гаргаж буй шийдвэрийн үндэслэлийг олон хувилбараар авч үзэх, санал болгож буй хувилбаруудыг “үр дүн–өртөг- хэрэгжилт” шалгуураар үнэлж материалын болон санхүүгийн нөөцийг цэргийн ажиллагааны чадавхийг хамгийн өндөр түвшинд дээшлүүлэх чиглэлд төвлөрүүлэх, хөрөнгө оруулалтын бодит хязгаарыг тогтоох, цэргийн техникийн ажиллагааны нөөц болон сайжруулалтын боломжийг дээд зэргээр ашиглах, үнэ бүрдэлтийн системийг боловсронгуй болгох, материалын болон санхүүгийн нөөцийн зарцуулалтыг ил тод болгох зэрэг болно.

Улс орны цэргийн байгуулалтын төсвийн болон төсвийн гадуурх санхүүжилтийг оновчтой хослуулах зарчим баримтлахыг санал болгож байна.

Цэргийн зардлын урт хугацааны санхүүжилтын төлөв байдлыг бусад улс орнуудынхтай харьцуулахад дараах байдалтай байгаа юм. Дунджаас доогуур орнуудынхаас манай улсын цэргийн зарцуулалт доогуур байгаа нь судалгаанаас харагдаж байна. Иймд дэлхийн батлан хамгаалах бодлого, хөгжлийн хандлага тэлж байгаа өнөө үед ядаж өөрийгөө хамгаалах чадавхитай байхын тулд цэргийн зарцуулалтын эрэлт нэмэгдэх шаардлагатай болж байгаа билээ. Тиймээс дунд хугацаанд биш юмаа гэхэд урт хугацаанд батлан хамгаалах бодлогын баримт бичигт тусгасан 2%-ийн хэмжээнд цэргийн зардлыг нэмэгдүүлэх бодлого баримтлах биш хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.

Дэлхийн олонх улс оронд зэвсэгт хүчний шинэчлэл санхүүгийн хатуу хязгаарлалтын нөхцөлд явагдаж байна. Улс орон бүр дотоодын нөөц бололцоогоо

шаргуу эрэлхийлж байгаа өнөө үед цэрэг-эдийн засгийн шинжилгээ хийх, түүн дотор тоон шинжилгээ хийх аргыг хэрэглэх шаардлага тавигдаж байна.

Батлан хамгаалах эдийн засаг дахь ялгаатай бүтээмж ба уг секторын гадаад үр нөлөөг "Feder-Ram"-ын загвараар илэрхийлсэн тэгшитгэлээр дараах байдлаар авч үзье.

$$\dot{Y} = \beta_1 \cdot \frac{I}{Y} + \beta_2 \dot{L} + \beta_3 \dot{M}^M + \beta_3 \dot{M} + \mu, \quad (1.1.)$$

$$y = \alpha_0 + \alpha_1 \ln l + \alpha_2 \ln K + \alpha_3 \ln M + \mu, \quad \alpha_1, \alpha_2, \alpha_3 > 0 \quad (1.2.)$$

Feder-ийн загварт тулгуурлан Ando 2009 онд батлан хамгаалах болон эдийн засгийн өсөлтийн хамаарлыг судлав. Тэрээр 109 орны 1995-2003 оны эмпирик судалгаанд үндэслэн хоёр сектор байна гэж үзэн олон хүчин зүйлийн шугаман регрессийн тэгшитгэлийг дараах байдлаар үнэлжээ.

$$GDP \int (EX, IMP, INV, ME)$$

GDP – ДНБ

EX – Нийт экспорт;

IMP – нийт импорт;

INV – дотоодын нийт хөрөнгө оруулалт;

ME – цэргийн зардал.

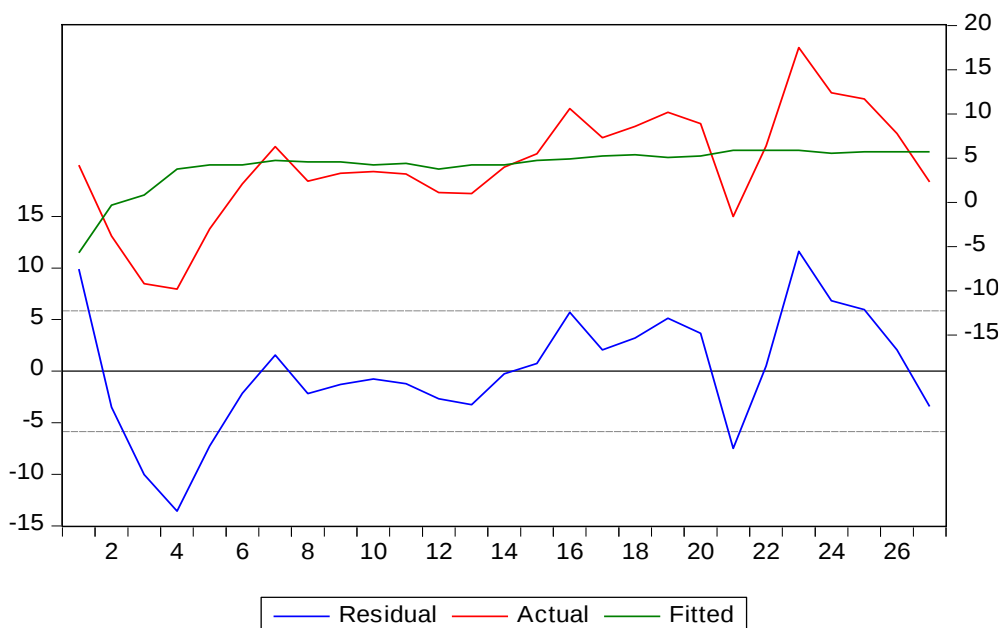
Нийгмийн бодлого эдийн засгийн өсөлтийн хооронд хүчтэй харилцаа байгаа нь макро эдийн засгийн болон санхүүгийн үзүүлэлтүүдийн хувьсагчдаар нотлогдов. Энд засгийн өсөлт батлан хамгаалах зардалд нөлөөлнө, батлан хамгаалах зардал эдийн засагт нөлөөгүй гэсэн дүгнэлтэнд хүрчээ.

Тэгвэл манай улсын хувьд ямар байхыг энгийн шугаман регрессээр тооцоолоход урт хугацаанд (1997-2024 он) эдийн засгийн өсөлт ба цэргийн зардал хоорондоо хамааралгүй байлаа. Өөрөөр хэлбэл харилцан бие биедээ нөлөөгүй гэсэн үг. Үүнийг дараах тооцооллын үр дүн гэрчилнэ.

1.1. дүгээр хүснэгт.

Dependent Variable: RGDPG / g /				
Method: Least Squares				
Date: 08/11/25 Time: 21:17				
Sample: 1 28	g c m			
Included observations: 28				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	7.190705	1.816169	3.959271	0.0006
M	-1.631507	0.772081	-2.113129	0.0447
R-squared	0.151545	Mean dependent var		4.181481
Adjusted R-squared	0.117607	S.D. dependent var		6.235077
S.E. of regression	5.856969	Akaike info criterion		6.444329
Sum squared resid	857.6022	Schwarz criterion		6.540317
Log likelihood	-84.99844	Hannan-Quinn criter.		6.472871
F-statistic	4.465315	Durbin-Watson stat		0.894375
Prob(F-statistic)	0.044745			

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол.

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол.

1.3. дугаар зураг. Тэгшитгэлийн үр дүнгийн зураглал.

Мөн ХБКА (хамгийн бага квадратын арга)-аар 1997-2024 оноор төсвийн зарлагад цэргийн зардлын эзлэх хувь (GM), ДНБ-д цэргийн зардлын эзлэх хувь (M) зэргийг нэг хувь өсгөхөд ДНБ-ний бодит өсөлт (G буюу RGDPG) 2,14% ба -0,49%-иар тус тус буурч байна. Энд үлдэгдлийн графикаас нь үзэхэд алдааны илэрхийлэл нь гомоскедастик буюу тэнцүү дисперстэй байна гэж хэлэх боломж бага зэрэг байна. Хэдийгээр алдааны илэрхийллийн хэлбэлзэл нэмэгдэж байгаа нь цаг хугацааны явцад хааяа нэг илэрч байгаа ч дийлэнхидээ гетероскедастикийн асуудалгүй гэж үзлээ. Иймд шугаман регрессийн сонгодог нөхцөл болох дисперсүүд нь тэнцүү байна гэсэн нөхцөл зөрчигдөхгүй болно. Гэвч “Unit Root” тестээр шалгахад батлан хамгаалах зардлын эдийн засгийн өсөлтөнд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийн хүч саарч байна. Энэ нь мөн энэ хоёрын хооронд хамаарал сулхан байдгийг нотлон харуулж буй хэрэг юм.

“VAR” загвараар үнэлсэн ЭЗАБ (Эдийн засгийн аюулгүй байдал)-ын эерэг тал болох эдийн засгийн өсөлтөнд нөлөөлж буй төсөв- санхүүгийн үзүүлэлтүүдийн нөлөөлөл хоёр дахь жилээс хойш нөлөөлөл суларч байснаар мөн тайлбарлагдана.

“Arch” загвар нь санхүүгийн хувьсагчдын цаг хугацааны явцад онцлог ялгаа бүхий эерэг, сөрөг шокод үзүүлэх харилцан адилгүй нөлөөг харуулна. Шугаман регрессийн тэгшитгэлтэй харьцуулахад стандарт алдаа нь багасч, ач холбогдолтой гардгаараа давуу талтай билээ.

“Arch” загвараар дээрх шугаман регрессийн тэгшитгэлийг үнэлэхэд төсвийн зарлагад цэргийн зардлын эзлэх хувь (GM), ДНБ-д цэргийн зардлын эзлэх

хувь(М) зэргийг нэг хувь өсгөхөд ДНБ-ний бодит өсөлт (G буюу RGDPG)1,06% ба -1,86%-иар тус тус буурч байна. Гэвч критик утгаас шалгуурын статистик утга давж гарахгүй, 5%-ийн магадлалын утга нь ач холбогдлын түвшингийн утгаас бага гарсан тул эдийн засгийн өсөлтөнд батлан хамгаалах зардал тийм ч их нөлөөтэй биш байна. Өөрөөр хэлбэл энэ нь бидний өмнөх тооцсон ДНБ-ний бодит өсөлт ба цэргийн зардал хоорондоо хамааралгүй гэсэн үнэлгээг давхар баталж байгаа талтай. Дараах хүснэгтээр үнэлгээний үр дүнг харууллаа.

1.2. дугаар хүснэгт.

Dependent Variable:RGDPG / G /				
Method: ML - ARCH (Marquardt) - Normal distribution				
Date: 08/11/25 Time: 02:09				
Sample: 1997 2024				
Included observations: 28				
Convergence achieved after 72 iterations				
Presample variance: backcast (parameter = 0.7)				
GARCH = C(4) + C(5)*RESID(-1)^2 + C(6)*GARCH(-1)				
Variable	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
C	11.51166	2.128043	5.409507	0
GM	-1.063707	1.094133	-0.972192	0.331
M	-1.8634	2.689647	-0.692804	0.4884
	Variance Equation			
C	0.894422	2.697669	0.331554	0.7402
RESID(-1)^2	1.218807	0.676922	1.800514	0.0718
GARCH(-1)	0.259516	0.212484	1.221344	0.222
R-squared	0.403028	Mean dependent var		4.155556
Adjusted R-squared	0.353281	S.D. dependent var		6.128203
S.E. of regression	4.928231	Akaike info criterion		6.235995
Sum squared resid	582.8989	Schwarz criterion		6.523959
Log likelihood	-78.18593	Hannan-Quinn criter.		6.321622
Durbin-Watson stat	1.096863			

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол.

Дунд хугацаанд (2020-2024 он) нийгэм эдийн засгийн нөхцөл байдал сайжрахгүй тохиолдолд ДНБ-д цэргийн зардлын эзлэх хувь хэмжээний доод хязгаар нь 0,73%-1,25%, дээд хязгаар нь 0,85%-1,53% байх шаардлагатай гэсэн тооцоолол гарлаа.

Үйл ажиллагаанд цэрэг-эдийн засгийн шинжилгээ хийсний үр дүнд нэгд, зэвсэгт хүчний бүтэц орон тооны зохион байгуулалтын үндэслэл, арга хэмжээний төлөвлөгөөний оновчтой байдал, тухай бүр нөөцөөр хангах байдал зэрэг үйл ажиллагааны зохион байгуулалтын түвшин, хоёрт, бие бүрэлдэхүүн, зэвсэглэл, техник, материал хэрэгсэл, мөнгөн хөрөнгө зэрэг нөөцийн хэмжээ, гуравт, зэвсэглэл, цэргийн техникийн тактик-техникийн үзүүлэлт, цэргийн мэргэжилтнүүдийн тусгай бэлтгэлийн түвшин зэрэг нөөцийн хэмжээ, чанар, бүтэц, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны аргыг өөрчлөх замаар нөөцийг ашиглах янз бүрийн өгөөжит байдалд хүрч болох юм.

Батлан хамгаалах салбарын төсвийн санхүүжилтын хэм хэмжээ ЭЗАБ-д чухал нөлөөтэй байдаг. Учир нь батлан хамгаалах салбар нь аюулгүй байдлыг хангахад тэргүүлэх ач холбогдолтой салбар юм. Дэлхийн цэргийн хүчний зарцуулалт нэмэгдэж буй өнөөгийн нөхцөлд Монгол Улсын батлан хамгаалах салбарын төсвийн зарцуулалтыг нэмэгдүүлэх зайлшгүй хэрэгцээ шаардлага байна. Тухайлбал, ДНБ-д цэргийн зардлын эзлэх хувь хэмжээг 2%-3%-д, төсвийн зарлагад батлан хамгаалах зардлын эзлэх хувь хэмжээг 3%-5%-д тус тус хүргэх нь чухал болоод байгааг судалгааны ажлаараа харуулав.

IV. ДҮГНЭЛТ

Батлан хамгаалах төсвийн санхүүжилтийн оновчтой зохион байгуулалт нь зөвхөн эдийн засгийн өсөлтийн үзүүлэлтэд тулгуурлах бус, харин үндэсний аюулгүй байдлын баталгааг хангах урт хугацааны стратегийн бодлоготой нягт уялдан хэрэгжих шаардлагатай болохыг судалгааны үр дүн нотоллоо. Шинжилгээнд суурилсан тооцооллоор цэргийн зардал ба эдийн засгийн өсөлт хоорондын хамаарал статистикийн хувьд сул илэрсэн ч батлан хамгаалах салбарын санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх нь аюулгүй байдлын чадавхыг бэхжүүлэх зориулалтын хөрөнгө оруулалт бөгөөд эдийн засгийн тогтвортой байдлын баталгаа гэдгийг харууллаа.

Төсвийн хүрэлцээ хязгаартай нөхцөлд батлан хамгаалах зардлын бүтцийг оновчтой хуваарилах арга зам бол зорилтот-хөтөлбөрт суурилсан төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын олон хувилбарын үнэлгээ, үр дүн-өртгийн шалгуурт тулгуурласан шийдвэр гаргалт чухал болохыг онцлов. Судалгаанд боловсруулсан төсвийн ангиллын алгоритм нь зардлын бүтцийг ил тод, үр ашигтай болгох боломжтой бөгөөд дунд хугацаанд батлан хамгаалах төсвийн хэмжээг ДНБ-ний 0.73%-1.53%-ийн хүрээнд, урт хугацаанд 2%-д хүргэх шаардлагатай гэсэн бодлогын зөвлөмж гарлаа. Иймд батлан хамгаалах төсвийн санхүүжилтийн шинэчлэл нь системийн шинжилгээнд тулгуурласан төлөвлөлт, санхүүгийн хариуцлагатай удирдлага, ил тод хяналтын механизмтай уялдах нь цэргийн болон

зэвсэгт хүчний байгуулалтын хөгжлийг дэмжиж, эдийн засгийн аюулгүй байдлын тогтвортой байдалд эерэг нөлөө үзүүлэх юм.

ЭШ ТАТСАН СУРВАЛЖ, СУДАЛГААНЫ БҮТЭЭЛИЙН ЖАГСААЛТ

- [1] З.Болдбаатар. “Батлан хамгаалахын бодлого, үйл ажиллагааны шинэ хандлага” 2016 он, илтгэл, хх8-9.
- [2] Т.Намсрай, Д.Нанжид., “Батлан хамгаалах төсөв боловсруулах аргазүйн асуудал” 2016он, х121, ISBN 978-99973-992-6-7.
- [3] Ч.Улаанхүү. Аюулгүй байдлын онол, арга зүйн асуудал, 2014 он УБ, х.22 ISBN 978-99973-43 -50-5.
- [4] В.И.Карпов. Основы теории обеспечения безопасности личности, общества и государства. Учебное пособие, Москва, 2000 год, х.26.
- [5] Бор.Ж, Чулуунбат.В, “Үндэсний аюулгүй байдлын онолын үндэс”, УБ 2012 он, х.116. ISBN.978-99962-1-587-2.
- [6] Абалкин.Л “Экономическая безопасность России”: угрозы и их отражение, х47.
- [7] Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал 2010 он.
- [8] Тунгалаг.Д, “Үндэсний эдийн засгийн аюулгүй байдлын онол практикийн зарим асуудал” 2015 он. Х46-48, ISBN 978-99973-956-1-0.
- [9] Финасово-экономическая безопасность в условиях открытости национальной экономики
- [10] МУИС-ЭЗС. (2009). “Монгол улсын эрх чөлөөний эдийн засгийн тойм 2008”: Эдийн засаг дахь төрийн оролцоо. УБ., Sodpress ХХК, х17.
- [11] Robert. L. Mc.Can. (1992). An outline of the American economy. х107.
- [12] Батлан хамгаалах яам. (2021). *Батлан хамгаалах яамны стратегийн төлөвлөгөө /2021-2024/*. Улаанбаатар.
- [13] Монгол Улсын Сангийн яам. Сандагдорж, Э., Доржханд, С., Эрдэмчимэг, С., Энхбат,А., Батсүх,Т. (2008). *Улсын төсвийн байгууллагын хэтийн төлөвлөлт, бүтээгдэхүүн болон хөтөлбөрт суурилсан төсөвлөлт*. гарын авлага. Улаанбаатар.
- [14] Хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн тухай хууль (2015);
- [15] Төсвийн тухай хууль (2011);
- [16] Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль (ТХМ);
- [17] УИХ (2020). 52 дугаар тогтоол. “Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого;
- [18] Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр (2016-2020, 2020-2024);
- [19] Сангийн яамны Сангийн сайдын 7 дугаар тушаал (2015) Хөтөлбөрийн ангиллын тухай;
- [20] УИХ-ын 2015 оны 85-р тогтоол Монгол Улсын Батлан хамгаалах бодлогын үндэс;
- [21] Төрийн цэргийн байгууллагын хөгжлийн стратеги-2030.